

ANANSI. WORLD FICTION este un imprint al Editurii Trei

Anansi
CONTEMPORAN

Această traducere a beneficiat de sprijinul financiar al Colegiului de
traducători Looren (Elveția).

[lo:rən]

Collège de traducteurs Looren

YANNICK
HAENEL

Trezorierul-șef

roman

Traducere din limba franceză și note de
Ovidiu Komlod

EDITORI:

Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
ANANSI. WORLD FICTION:
Bogdan-Alexandru Stănescu

REDACTARE:
Ruxandra Câmpeanu

DESIGN:
Andrei Gamaș

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

DTP:
Mihaela Gavriloiu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HAENEL, YANNICK

Trezorierul-șef / Yannick Haenel ; trad. din lb. franceză și note de
Ovidiu Komlod. - București : Editura Trei, 2025
ISBN 978-606-40-2487-9

I. Komlod, Ovidiu (trad. ; note)

821.133.1

Titlul original: *Le Trésorier-payeur*
Autor: Yannick Haenel

Copyright © Éditions Gallimard, Paris, 2022

Copyright © Editura Trei, 2025,
pentru traducerea în limba română

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-2487-9

„Vreau să dezmierd timpul.“
Vladimir NABOKOV,
*Ada sau ardoarea*¹

1. Trad. de Horia Florian Popescu, Polirom, Iași, 2004, p. 513 (n.r.).

I

În aprilie 2015, Léa Bismuth m-a invitat să particip la o expoziție dedicată influenței lui Georges Bataille asupra artei contemporane. Această expoziție, a cărei curatoare era, urma să aibă loc la Béthune, în spațiile fostei Bănci a Franței.

Léa Bismuth avea în vedere un plan pe trei ani, în jurul noțiunii de cheltuire; visa să îmbine literatura cu arta și filosofia și să propună, într-o fostă bancă, o reflecție asupra banilor, crizei și capitalismului; ambiția asta m-a entuziasmat.

În trenul ce ne ducea spre nordul Franței, Léa ne-a explicat, artiștilor și mie, că respectivul centru de artă era în lucru: urma să vedem un șantier, iar ideea de nedesăvârșire ne seducea, ca și cum în ea s-ar fi arătat ceva ce nu apărea niciodată în obiectele finite.

În zilele care au precedat călătoria, recitisem *Partea blestemată*, cartea lui Georges Bataille ce era la originea proiectului demarat de Léa — cea care declanșase, întrucâtva, dorința ei. Sub aparențele unui tratat de economie, această carte e dintre cele mai nebunești: se ridică împotriva ansamblului acțiunilor umane; nu doar că le adresează cea mai usturătoare critică, dar mai și încearcă să le substituie o descătușare supusă altor rigori.

Aș vrea să spun două vorbe despre asta, fiindcă personalitatea Trezorerului-șef nu e străină de unicitatea unei asemenea lucrări. Fără îndoială, *Părții blestemate* îi lipsește farmecul feroce și pervers care animă celelalte texte ale lui Georges Bataille: aceasta se vrea serioasă, iar caracterul său implacabil cere mai curând raționamente decât scânteii; pare astfel puțin plicticoasă, dar rareori am citit o carte atât de neobișnuită: ea privește consumul, ba chiar ruina, ca pe adevărul economiei și consideră că averile depind mai puțin de economisire cât de ritualul ce le consumă.

Ce-i drept, o asemenea lectură este cel puțin paradoxală, iar a instala o expoziție într-o bancă sub stindardul unei asemenea filosofii ține de un anumit spirit de contradicție: tocmai acest spirit, această contradicție, era ceea ce ne stimula pe Léa Bismuth, pe artiști și pe mine.

Dintre toate frazele din *Partea blestată* care combat lăcomia, una mi-a atras cu deosebire atenția: „Nimic mai logic decât să atribui niște scopuri somptuoase activității economice”¹. Pot să spun, fără să dezvălui substanța acestei povești, că Trezorerul-șef e cel care m-a făcut să înțeleg sensul unei asemenea fraze, el, care a vrut personal să *atribuie niște scopuri somptuoase economiei* — și care, într-un sens, a și reușit.

Béthune este o subprefectură din nordul Franței, situată în departamentul Pas-de-Calais, la vreo patruzeci de kilometri de Lille; e nevoie de aproximativ o oră și jumătate

1. De fapt, citatul face parte din *La Limite de l'utile* (*Limita utilului*), o primă versiune, abandonată, a *Părții blestemate*.

ca să ajungi acolo cu trenul de la Paris. Când artiștii, Léa Bismuth și cu mine ne-am dat jos în dimineața aceea, ni s-a părut că împrejurimile gării au înfățișarea unui oraș fantomă: fațadele magazinelor erau zidite, șomajul golise la propriu străzile, unde nu mai supraviețuiseră decât niște firme îmbătrânite, printre care le-am observat cu amuzament pe cele ale barurilor de noapte, care, în urmă cu douăzeci de ani, încă mai ofereau plăceri suspecte, poate chiar și o libertate ce nu mai există.

Când am sosit la centrul de artă, nu știam ce au în cap artiștii pe care-i alesese Léa; discutaserăm puțin în tren și, chiar dacă nu păreau foarte la curent cu teoriile economice ale lui Georges Bataille, nu aveam nici eu chef să fac pe specialistul cu ei, și încă și mai puțin să semnez pentru catalog un al nu știu câtelea studiu despre noțiunea de cheltuire la Georges Bataille: trebuia să găsesc o cale ocolită de a participa.

Directorul centrului de artă, Philippe Massardier, ne-a dus să vedem locul. Există, i-am spus, o bucurie în a străbate ruine, dărăpănături, șantiere: spațiul pare să se nască, mai respiră o vreme straniețea vidului și, chiar și saturat de moloz, încărcat cu blocuri de beton, bucăți vechi de tencuială și panouri cu unelte, păstrează în el adevărul dezafectării, cel al pustiului care se răspândește printre siluete și care deja, în timp ce noi credem că trăim, ne arată cum ne pândește anihilarea: pereții ne vor vedea dispărând.

Plăcerea pe care o resimțeam trecând de la etaj la etaj, traversând minunatele încăperi ale fostei Bănci a Franței, sala seifurilor, sala arhivelor cu clasoare murale imense, rezerva de monede cu palierul, dulapurile cu roțile și

ascensorul ei, precum și toate spațiile înghețate unde se stocau odinioară bancnotele vechi — această plăcere ne oferea totodată prilejul fericit al geometriilor neocupate, acel soi de lenevie sălbatică a locurilor ce răspunde melancoliei noastre, dar și verdictului mai crud al pierzaniei: cândva, nu exista nimic, iar într-o zi, din nou nu va mai exista nimic.

Philippe Massardier parcurgea fără țință etajele sprijinindu-se într-un baston care-i dădea un aer în același timp zeflemitor și shakespearian: avea autoritatea malițioasă a *celui care are în păstrare cheile castelului*; nu doar că juca pentru noi de minune rolul de ghid, ba chiar de călăuză, spunându-ne poveștile, mici și mari, ale aceluia loc pe măsură ce deschidea ușile, dar ne introducea pe deasupra în profunzimea timpului: orice arhitectură este mai întâi spectrală și, mergând precaut în spatele stăpânului acelor locuri, îmi spuneam că trebuie să ascult fantomele. La un moment dat, una dintre ele avea să-mi facă semn, iar eu aveam s-o urmez, așa cum îl urmam pe Philippe Massardier.

Cu orice prilej, aștept acea tulburare ce declanșează acțiunea în romane. Și nu am așteptat în zadar: ieșind în grădină să fumez o țigară, am descoperit, chiar în spatele băncii și, ca să spun așa, întoarsă spre ea, ca și cum nu ar fi existat decât pentru a o contempla, pentru a fi în fiecare clipă legată de ea, ca o extensie maladivă, o frumoasă casă de cărămidă roșie cu două etaje, ce părea abandonată.

Philippe Massardier m-a informat că ea îi aparținuse cuiva pe care îl numea „Trezorierul-șef”; a adăugat că respectiva casă era unită cu banca printr-un pasaj subteran astăzi astupat.

În momentul în care mi-a dezvăluit detaliul acesta, s-a întors brusc spre mine, cu o străfulgerare de ironie pe chip; a văzut că văzusem — am înțeles că-și atinsese obiectivul: îmi stârnise curiozitatea, se întrezărea un roman, eram captivat.

Sclipirea de ironie de pe fața directorului mi se păruse suspectă, la fel ca povestea cu tunelul, prea frumoasă ca să fie adevărată; și totuși, mă fascina. Tot restul zilei, nu m-am gândit decât la asta, la tunel, la găuri, la obsesia care ne face să le săpăm. Nu doar că mă gândeam la acea groapă neverosimilă săpată sub Banca Franței, însă deja eu însumi, gândindu-mă la ea, săpam fără încetare. Vedeam tunelul, mă năpusteam în el, îl continuam.

S-ar putea crede că tot ce o să urmeze — întreaga poveste pe care am de gând să v-o încredințez — a fost calculat de directorul centrului de artă: oferindu-mi această informație, știa ce efect poate ea să aibă asupra minții unui romancier. S-ar putea chiar crede că Philippe Massardier nu m-a pus pe această pistă decât ca să afle mai multe despre ea: ca să fac în locul său o anchetă în privința căreia era curios și pe care o făcuse poate el însuși o vreme înainte să o lase baltă — fiecare cu treaba lui, își va fi spus el, unul se ocupă de centrul de artă, iar celălalt de fantome.

Odată ce m-am întors la Paris, obsesia a început să crească: nu mă mai gândeam decât la tunelul Trezorerului-șef. Ba chiar îl visam: străbăteam fără încetare noaptea, înainte și înapoi, acea gaură lungă ce unea în imaginația mea sala seifurilor cu dormitorul Trezorerului. Îl vedeam, *mă* vedeam coborând în arcanele umede ale Băncii Franței

și, prin straturile de argilă și cretă ce compun pământul bazinelor miniere, treceam fără oprire de la viață la moarte. În fiecare dimineață, la trezire, aveam senzația că am dat spargerea secolului, dar și că mă întorc din ținutul morților.

I-am scris Léei Bismuth că găsisem calea ocolită — faimoasa cale ocolită ce avea să-mi îngăduie să particip la expoziția sa. I-am propus ca, în glumă — un ton care îmi permitea să testez cu discreție seriozitatea proiectului meu —, să scriu monologul Trezorierului-șef venit să bântuie noaptea, ca fantomă, subsolurile băncii.

În mintea mea, silueta și chipul lui Philippe Massardier se amestecau cu personajul spectrului din *Hamlet*, tatăl asasinat care îi poruncește fiului să-i facă dreptate. Dacă Philippe Massardier era Trezorierul-șef, dacă Trezorierul-șef era tatăl meu și dacă tatăl meu era cel al lui Hamlet, asta însemna că eu sunt Hamlet. Începea în forță.

Am preferat să nu spun nimic despre latura psihanalitică a acestei încâlceli: ceilalți, cu personalitatea lor de artiști, aveau să-i dea și așa destul de furcă Léei Bismuth fără să o mai deranjez și eu cu poveștile mele cu găuri.

M-am mulțumit să îi spun că monologul va fi înregistrat și difuzat, în buclă, de ce nu, în acel subsol al băncii în care dădea tunelul Trezorierului; am mers până într-acolo încât i-am propus să spun chiar eu acest monolog, să îl rostesc în unele seri în penumbră, să îl murmur ca un animal pitit în întuneric: îmi închipuiam o punere în scenă tenebroasă, un soi de ritual artistico-ezoteric, în care prin cuvintele mele vocea subterană a Trezorierului-șef ar reveni să parcurgă coridoarele și să facă să comunice între ele încăperile secrete ale acestei bănci, care, i-am spus eu

Léei, nu era nimic altceva decât masca străvechiului castel Elsinore unde Hamlet caută deosebirea dintre ființă și neființă.

Léa, care văzuse multe, s-a mulțumit să mă încurajeze. La urma urmelor, fiecare cu tunelul lui, se gândea ea probabil, pe bună dreptate.

Și, în ceea ce privește tunelurile, chiar am făcut cercețări. Există tuneluri de evadare și tuneluri ale obsesiei; cel al Trezorierului-șef intra în al doilea scenariu: genul acesta de tunel îți petreci toată viața săpându-l. Cel care și-a pus în cap să sape un tunel nu mai sfârșește să își sape în cap¹, nu mai sfârșește să exploreze galeriile ce-i fac găuri în țeastă, el caută neobosit o grotă. Fără îndoială că Trezorierul-șef nu căutase decât să fixeze în viața sa (în capul său) grotă în care să-și adăpostească dorința pierdută.

Dar, ca să fiu cinstit, nu prea îl vedeam săpând noaptea în salopetă cu lovituri de piolet în roca din Béthune: tunelul exista, cel mai probabil, încă dinaintea lui. Tocmai pentru că descoperise existența pasajului subteran începuse să fie obsedat de el și voia să îl redeschidă.

Câteva luni mai târziu, am făcut o descoperire. Documentându-mă asupra acestei instituții ciudate care e Banca Franței, am înțeles că personajul ce lucrase la Béthune nu putea să fi fost, așa cum îi plăcuse lui Philippe Massardier să-l numească, „Trezorier-șef”: în Franța un asemenea titlu este de o importanță capitală, aproape la fel de crucială

1. În original, joc de cuvinte pornind de la expresia *se creuser la tête*, care înseamnă „a-și frământa mintea”; luată literal, ea s-ar traduce prin „a-și face găuri în cap” (n.r.).

precum aceea a unui ministru; astfel că el i se rezervă, prin intermediul direcției Finanțelor publice, cuiva care administrează nu băncile, ci contabilitatea de stat. Bărbatul din tunel putea să fi fost Trezorier al Băncii Franței din Béthune, dar nu Trezorier-șef¹.

Am decis cu toate astea să continui să îl numesc Trezorierul-șef, cu epitetul acesta aproape enigmatic, pe de o parte pentru că așa îmi fusese prezentat, iar pe de altă parte pentru că sub această denumire căpăta consistență de personaj. Un simplu „trezorier“, deși cuvântul care îl desemnează strălucește aidoma unui soare, nu e niciodată decât un angajat, în vreme ce sub ciudata denumire de „Trezorier-șef“ se pot foarte bine imagina niște competențe oculte: razele soarelui sunt mai îmbelșugate aici și se apropie de necunoscut.

De-a lungul convorbirilor telefonice cu Philippe Massardier și colaboratorii săi de la centrul de artă — era să spun „de la bancă“, fiindcă, da, ca pentru a mă zăpăci și mai tare, se hotărâse să i se spună centrului de artă „LaBanque“, într-un singur cuvânt —, mi-am dat seama că personajul Trezorierului-șef devenise, pe măsură ce îmi proiectam întrebările asupra lui, un subiect de glumă colectivă, o mascotă și în același timp un monstru pe care toți își închipuiau, lăsându-se în voia imaginației, că urma să îl scot din dulap; se întâmpla chiar să fiu ajutat să pun mâna pe el împărțându-mi-se cutare anecdotă sau indicându-mi-se o adresă; mi se pare că unii s-au lăsat prinși și ei în joc și,

1. În original, *Trésorier-payeur* — Trezorier-plătitor —, funcție care nu are un corespondent real în afara Franței.

ca niște romancieri, i-au inventat trăsături pe care le-au dat drept adevărate.

Într-o zi, Lara Vallet, care avea să fie numită curând la conducerea centrului în locul lui Philippe Massardier și care îmi procurase deja mai multe informații de cea mai mare importanță despre Trezorerul-șef, mi-a dezvăluit că el se numea Georges Bataille.

Pe moment, n-am crezut o iotă. Credeam că e o glumă, credeam că făcuse o confuzie. Dar nu, era surprinsă că nu sunt la curent: se gândea chiar că de acolo venise referința la Georges Bataille și că Léa Bismuth alesese fosta Bancă a Franței tocmai pentru că știa de treaba cu Bataille.

Am căutat imediat pe internet organigramele Băncii Franței: Lara Vallet avea dreptate, cel care ocupa postul de Trezorer al Băncii Franței la Béthune între 1999 și 2007 se numea nici mai mult, nici mai puțin decât Georges Bataille.

La o întâlnire de lucru pe care am avut-o la Paris, în cafeneaua de la Cité de la Musique, i-am comunicat această descoperire și Léei Bismuth; a pufnit în râs: nici ea nu știa. Numai de câțiva ani, și-a amintit că Édouard Levé fotografiase o serie de omonimi de artiști și scriitori celebri, pe care îi găsisese în cartea de telefon. Printre ei se afla, de exemplu, un André Breton, un Eugène Delacroix, un Fernand Léger, un Henri Michaux, precum și un oarecare Georges Bataille.

Când te uita la fotografiile alea, mi-a spus Léa, identitatea chipului se tulbura la lectura numelui și a prenumelui trecute dedesubtul portretului.

Léa își amintea bine de portretul lui Georges Bataille, ba chiar se gândise să-l folosească pentru expoziție, dar apoi renunțase, considerând că nu avea de ce: acum însă,

devenea evident că portretul *trebuia* expus: cu puțin noroc, Georges Bataille-ul lui Édouard Levé *era* Georges Bataille-ul băncii din Béthune — *era* Trezorierul-șef.

Mai târziu în aceeași zi, mi-a confirmat informația și mi-a trimis pe mail fotografia acelui Georges Bataille făcută de Édouard Levé; legenda conținea cuvintele „Béthune, 2007“.

Era chiar el: nu doar că eram prinși într-un vârtej de omonimi suficient pentru a ne satisface gustul pentru joc, dar pe deasupra dăduserăm fără îndoială de *Georges Bataille-ul cel bun*.

Întotdeauna mi-a plăcut Édouard Levé. Fără ca măcar să-mi dau seama, i-am citit toate cărțile. Sunt patru, care în decurs de cinci ani au reîntemeiat singure genurile literare, subminându-le cu o ironie ce se simte încă din titluri: *Opere, Jurnal, Autoportret, Sinucidere*.

Nu îi cunoșteam opera de artist, cu excepția câtorva fotografii publicate într-unul dintre acele numere „Spécial Sexe“ pe care revista *Les Inrockuptibles* le scoate în fiecare vară. Imaginile erau ciudate și îmi provocau disconfort: înfățișau bărbați și femei fotografiați în poziții explicit sexuale, însă îmbrăcați de sus până jos; cu zonele genitale astfel acoperite, pozițiile sexuale adoptate păreau opera unor mutanți. Când facem sex, avem aerul unor nebuni și roboți, asta spuneau acele imagini.

În ceea ce privește portretul Trezorierului-șef, ezit să vorbesc despre el. Aș vrea ca relatarea mea să se substituie, într-un sens, feței lui Georges Bataille; aș vrea ca ea să-i dea naștere prin simpla putere a cuvintelor; aș vrea ca imaginea lui să răsară în voi.

Să știți atât: bărbatul avea, așa cum mi-a spus-o numaidacă Léa Bismuth, un aer buimac. Fruntea cu început de chelie, o coroană de păr cenușiu, o privire rătăcită. Îmbrăcat impecabil, la costum și cravată. Nu zâmbește, ar prefera să nu se afle acolo.

Mi-ar fi plăcut să mă lansez în urmărirea acestei fotografii, dar Édouard Levé a murit, s-a sinucis în urmă cu câțiva ani, iar încercările mele de a-i aborda familia și cercul de prieteni n-au dus nicăieri. De altfel, ce aş fi obținut? O adresă? Ar fi fost fără doar și poate cea a Băncii Franței ori a domiciliului Trezorerului-șef, rue Émile-Zola, unde probabil a mers Édouard Levé în 2007 pentru a face fotografia: n-aş fi aflat mai mult.

Scriind aceste rânduri, îmi dau seama că 2007 e tocmai anul în care Édouard Levé s-a sinucis: întâlnirea sa cu Georges Bataille a precedat așadar cu puțin moartea lui și, cum se știe că Trezorerul-șef a dispărut la rândul său cu doar doi ani mai târziu, în toiul crizei *subprime*¹, devine băttător la ochi că legătura dintre cei doi e mai adâncă decât pare: și unul, și celălalt aveau ceea ce se cheamă un destin.

Léa Bismuth a hotărât, așadar, să prezinte fotografia lui Georges Bataille în expoziție; mi-a propus, zâmbind, să fac „operă de artist”: se putea prevedea o sală dedicată Trezorerului-șef, mi-o pune la dispoziție, lăsând în seama mea să-mi închipui ce-ar putea să se afle înăuntru.

1. Împrumuturi acordate persoanelor care, în condiții normale de finanțare, au un risc de creditare ridicat (în engl. în orig.).

Am revenit la Béthune șase luni mai târziu pentru a pregăti expoziția. Lucrările de renovare se terminaseră, existau acum largi încăperi goale, foarte luminoase, unde administratorul expoziției fixa simezele. Am parcurs etajele noului centru de artă în compania fotografei Anne-Lise Broyer, a cărei muncă se concentra asupra locurilor pe unde pășise Georges Bataille — mai exact asupra acelor focare de incandescență unde, pentru un scriitor, viața și opera se confundă până în punctul în care fondează o geografie ce nu se mai găsește pe nicio hartă, arzând însăși ideea de frontieră.

Anne-Lise mi-a arătat mostre din aceste fotografii pe telefonul ei; cea cu o bufniță mi-a stârnit imaginația de romancier cam așa cum făcuse și Philippe Massardier când vorbise despre tunel. Din clipa în care, aplecat deasupra telefonului, am descoperit imaginea asta, un întreg univers mi s-a deschis înaintea ochilor. Încă-mi aduc aminte, o lumină scânteietoare de toamnă străbătea coridorul celui de-al doilea etaj din LaBanque: bufnița și tunelul au început să sclipească laolaltă în capul meu.

Această fotografie alb-negru, a cărei copie se află astăzi deasupra micului birou la care scriu cartea de față, arată, într-un ușor plonjeu, o bufniță cocoțată pe o stinghie, al cărei penaj imaculat, asemănător mantalei de hermină a unui rege, mi-a dat o impresie de suveranitate.

Anne-Lise Broyer m-a corectat imediat: nu era o bufniță, ci o cucuvea, mai exact o strigă. Deși precizarea asta a devenit repede o glumă între noi și nu încetam să repetăm cu orice prilej „o bufniță, sau mai degrabă o cucuvea, mai exact o strigă“, tocmai datorită acestor cuvinte